

שארית מנחם

אמרות טהורות, דיבורים קדושים, ערבים ומתוקים, בדרך פרד"ם
מאת כ"ק אדמו"ר הגה"ק רבי מנחם מענדיל מווישיװא זי"ע

אחרי קדושים - פרקי אבות

יצא לאור ע"י

מכון

ברכת נפתלי

להוצאת ספרי רבו"ק זצלה"ה

ע"ש הרה"צ רבי נפתלי צבי בן כ"ק
אדמו"ר רבי ברוך זצ"ל מווישיװא

מאנסי נ.י.

פרשת אחרי

אחרי מות שני בני אהרן בקרבם לפני ה' וגו', ואל יבוא בכל עת אל הקודש וגו', בזאת יבוא אהרן וגו'. ובמד"ר אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו (איוב ל"א), ואפשר לומר עפ"י שכתבנו בפ' במדבר דהנה במדרש (ויק"ר כ"ט) מובא ב' טעמים בחטא נדב ואביהוא, א' שהקריבו אש זרה כמבואר בכתוב, ב' שלא נשאו נשים, וי"ל דשניהם עולים בקנה אחד, דהנה על מה שאחז"ל (יומא כ"א ע"ב) באש שעל המזבח דאעפ"י שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט, מקשה המורי איך אש של מעלה שהוא רוחני בא על ידי אש של מטה, ומתרץ שהוא דומיא דהגשמה שיוורדת על הגוף הגשמי, ובאמת זה מפלאות הבורא יתברך כפירוש הרמ"א באו"ח סי' ו' על מפליא לעשות שאומרים בברכת אשר יצר ששומר רוח האדם וקושר דבר רוחני בדבר גשמי עיי"ש, ובמג"א סק"ד בשם הכוונות. ואפשר לומר דמה"ט הקדים ואמר משרבע"ה בשמיני למילואים (לעיל ט"ו) זה הדבר אשר צוה ה' תעשו, אעפ"י שהוא גשמי, כי עיי"ז וירא אליכם כבוד ה' שהרוחני חל על הגשמי וזה רצונו יתב'. ויען שנדב ואביהו לא נשאו נשים כדי שלא לעסוק בדבר גשמי, א"כ יוצא לשיטתם דא"א שהגשמי יהיה הכנה לרוחני, ממילא האש הדיוט הוי אש זרה לגביהם שאין לו התחברות לאש הרוחני שלמעלה, ולכן מצינו לעיל (ויקרא י"ב) שהכתוב מעיד ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם, והיינו לשיטתם שהגשמי אינו יכול להכיל את הרוחני. והנה אם לא היה התקשרות הרוחני עם הגשמי אזי לא היה שום נ"מ ממהותו של הגשמי, והיה יכול לבוא בכל עת אל הקודש, משא"כ כשיש התקשרות ביניהם צריך הגשמי הכנה להשראת השכינה.

ועפ"י יבואר הפסוק אחרי מות שני בני אהרן בקרבם לפני ה' בלי הכנה, לשיטתם שאין התחברות רוחני וגשמי, ובא הציווי אל יבא בכל עת אל הקודש, בזאת יבא, כלומר בניגוד לשיטת נדב ואביהו אלא בהכנה דרבה לקבלת הקדושה, ולקשר הגשמי לרוחני. ואולי מיתת נדב ואביהו היתה לשיטתם דאין קשר בין רוחני לגשמי, ע"כ יצאה נפשם מהגוף הגשמי, אבל באמת מצינו דהתורה"ק מבטיחה לנו ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם (ויקרא כ"ו א), הרי שהרוחני ישכון אצל הגוף שהוא גשמי, אבל כיון שהם לא חשבו כן ע"כ נפרד נפשם הרוחני מגופם הגשמי. וזה י"ל בכוונת המדרש שפתח לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו וד"ל, יה"ר שנוכה לקשר הרוחני לגשמי ולהפך החומר לצורה אכ"ר.

אחרי מות וגו' בקרבם לפני ה' וימותו. ובמד"ר זשה"כ לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו, להבין השייכות י"ל עפ"י ד' בשלה"ק הטעם דהלב הוא בשמאלו של אדם הגם שהוא האבר החשוב שבאדם ואחר כונת הלב הן שאר איברים, שהוא מטעם דהוא נגד ימינו של הקב"ה כבי' שעומד נגדו, וזה יש לרמוז (תהלים ט"ז ח) שויתי ה' לנגדי תמיד, לכן שמח "לבי" הגם שעומד בשמאל. והנה ממה שמותו נדב ואביהו בקרבם לפני ה', נראה לכאורה שמחמת פחד אין עמוד לפני ה', ובזה י"ל דרך צחות את המדרש דמדחזינן דמותו נדב ואביהו, הרי דאין לעמוד לפני ה', לזאת יחרד לבי ויתר "ממקומו" שעומד בשמאל דהא ליכא למימר כתי' השל"ה.

והנה באמת מחמת אהבה אדם מתקרב להשי"ת ומחמת יראה הוא נרתע לאחוריו, (עיי' ברמב"ם פ"ב מה' יסוה"ת ה"ב) כשמתבונן שהוא בריה קטנה שפילה אפילה עומדת בדעת קלה לפני תמים דעות ית"ש לנצח, ועיי"ש בתחלת דבריו, וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד, ולזה אהבה

וגו', **כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו.** י"ל עפ"י מ"דא' בספ"ק דעיקר עבודתנו ותפלתנו ביוה"כ צריכה להיות על הגאולה ולא על הדברים החומריים ואז התפלה נשמעת ונושעים בכל, ע"ד מאמר הבעשה"ק ימלא ה' כל משאלותיך, דהיינו שמשאלות האדם בתפלה יהיה רק ימלא ה' היינו שכבי' יתמלא שם ה', (עיין אהבת שלום פר' בשלח), וז"ש כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', וכדי שתוכלו לפעול בתפלתכם צריך להיות הכונה לפני ה' תטהרו, ר"ל לפני ה' במקום המקדש, היינו להתפלל לזכות הגאולה השלימה, וזש"ה בעשור לחודש תענו, מלשון ויענו דהיינו שאנחנו עונים על קטרוג מדה"ד שצוה לקרוא אתם מבקשים כמבואר בזה"ק, את נפשותיכם, שעיקר בקשתנו אינה ח"ו עבור הגוף כ"א לצורך הנפש הגאולה שלימה.

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. אפשר לומר עפ"י הגמרא במס' ר"ה (י"ז א') דהקב"ה מעביר ראשון ראשון ועון עצמו אינו נמחק, ואפשר לומר הטעם דעון עצמו אינו נמחק, הוא משום כשיעשה תשובה מאהבה יהיה ממה להיות זכיות, והנה כפרה הוא מלשון לכפורי ידי (גיטין נ"ו ע"א) היינו מבחזין, וזש"ה כי ביום הזה "יכפר" דייקא עליכם רק מבחזין, וא"ת מדוע לא לטהר אתכם מ"כל" חטאתיכם לגמרי ולא רק מבחזין, עז"א לפני ה' שם הוי' שם האהבה תטהרו, בימי הסוכות זמן שמחתנו שאז זמן תשובה מאהבה ואז נהפכים הזדונות לזכיות, (ועיין בצמח צדיק לקוטים לח' תשרי בבאור הגמ' סוכה נ"ג אשה היתה בוררת חטין לפני אור שמחת בית השואבה).

ועפ"י י"ל פ' הפסוק (בתהלים ע"ח ל"ח) והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו, היינו והוא רחום יכפר, רק יכפר את העון כנ"ל ולא ישחית את העון לגמרי, וקאמר הטעם "והרבה" להשיב אפו, שיבוא זמן שיעשה תשובה גדולה שהוא תשובה מאהבה, ומדייק והרבה להשיב אפו כדרך העושים תשובה מאהבה שמרבה ומוסיף בתשובה בכל יום, ואז ולא יעיר כל"ל חמתו, אפילו כל שהוא מחמת אהבתו שיתהפכו לזכיות.

א"י כי ביום הזה יכפר אליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. י"ל שאעפ"י שיהיה כ"כ מכפר מ"מ עצת התהו"ק שכל אחד ישתדל לטהר את עצמו מכל חטאיו לפני יוה"כ, וזהו לפני ה', שקודם שהקב"ה מטהר

ויראה הם תרין רעין דלא מתפרשין, כי מרוב אהבתו ודביקותו באור החיים יכול להיות פרידת הנפש מהגוף, כי כל דבר משתוקק לשרשו שהוא השי"ת עיקרא ושרשא דכל עלמין, וע"י היראה הוא נרתע לאחריו ומתקיים, ועפ"י פי' המגיד מקו'נין זצ"ל זי"ע המשנה באבות (פ"ג מ"ב) הוי מתפלל בשלומה של מלכות, רומז לאהבה ויראה שעי"ז נשלם מלכותו ית"ש כנודע, שאלמלא מוראה בלי יראה רק אהבה, אזי איש זה הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה, את רעהו זה כנ"י, חיים בלעו, ואין מלך בלא עם, אבל ע"י היראה שמקיים את האדם נשלם קומת המלכות, עיין בהאר"י ז"ל.

בזאת יבא אהרן. זא"ת גימ' צו"ם קו"ל ממו"ן, שהוא תשובה תפלה וצדקה כידוע, בזאת יבא אהרן אל הקודש שהיה אז יום הצום והתפלל בקול ונתן מומן בעד הפר שבא משלו זהו מומן. והנה תשובה דמהני ליחיד לומדין מדהמע"ה, (עיין ריש מס' ע"ז ד' ע"ב) לא היה ראוי דוד לאותו מעשה דבת שבע אלא להורות תשובה ליחיד שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, וא"י במס' שבת (ל' ע"א) כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה עד ששלמה המלך ע"ה אמר זכור לחסדי דוד עבדי, וידעו כולם שנתכפר לו אותו חטא, וזה היה אחר זמן. וזש"א דהמע"ה (תהלים ע"ג ט"ז) ואחשבה לדעת זא"ת רומז לתשובה תפלה צדקה כנ"ל, עמל הוא בעיני שלא ידע אם מקבלין תשובת יחיד, עד אבוא אל מקדשי אל, שמפתיחת שערי קה"ק למדנו שמהני תשובה ליחיד, וזה שמסיים אבינה לאחריתם עפ"י הידוע דבינה הוא עולם התשובה עדה"כ (ישע"י י') ולבבו יבין ושב.

ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזרה. י"ל דעל האדם לדעת שעוה"ז הוא הולך וחסר ונגזר ממנו בכל עת, וזה שאמר הכתוב ונשא השעיר את כל עונותם אל ארץ גזרה, וכשהאדם יודע זאת אזי העוונות נמחלים לו ונתנם על השעיר החי. וזה יש לרמוז במשנה יומא (ס"ז ע"א) ולא הגיע למחצית ההר עד שנעשה אברים אברים, היינו שלא יחשוב האדם שעל כל פנים ישלים חפצו ורצונו בימי חייו, כי לא כן הוא, וע"ד שאמרו חז"ל (קהלת רבה פ"א י"ג) אין אדם מות וחצי תאותו בידו, וזה אמרם ז"ל וקודם שמגיע למחצית ההר, הרומז לתאות הגדולות המביא לכל המידות הרעות, כבר נעשה אברים אברים במיתתו רח"ל, הש"י ינחנו במעגלי צדק.

בחדש השביעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם

אתכם, תטהרו, את עצמכם.

כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'. הנה ידוע דברי הרמב"ם (בהלכות תשובה פ"ב הל"ב) שתשובה היא עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישיב לכסלה עוד, וי"ל שנרמז זה כאן בפסוק, כי ר' עקיבא סובר ב' חלק (סנהדרין ק"י ע"ב) במשנה, גבי עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא, דמפרש הפסוק וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה, מה היום הולך ואינו חוזר אף הם וכו' עיי"ש, ממילא י"ל גם כאן כי ביום הזה, שאינו חוזר לחטוא כיום שאינו חוזר, אזי יכפר, ומשו"ה אמר ר"ע ביומא (פ"ה ע"ב) אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין וכו' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל, שמדמה הבעל תשובה למקוה שהוא ג"כ מטהרת כשאינו מטמא את עצמו אח"כ ולא ישיב לכסלה עוד.

כי ביום הזה יכפר אליכם וגו' לפני ה' תטהרו. י"ל בהקדם מה שפרשנו המשנה ביומא (פ"ה ע"ב) עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו, את זה דרש ר' אלעזר בן עזרי' מכל חטאתיכם לפי ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יוהכ"פ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו, על פי מה דמצינו באידרא (וזה"ק) שהקב"ה מקפיד על כבוד תלמיד חכם יותר מעל כבודו, ועיין ברי"ף (ביומא שם) שעבירות שבין אדם לחבירו מעכב כפרת עבירות שבינו למקום, והנה ידוע שר' עקיבא דריש את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים (עיין פסחים כ"ב ע"ב), וזה מרומז במשנה עבירות שבין אדם לחבירו ר"ל לת"ח הנקרא חבר, אין יוהכ"פ מרצה, ומעכב גם כפרת עבירות שבין אדם למקום, "את" זה דרש ראב"ע, היינו שדרש את ה"את" ה' אלהיך תירא כמו ר' עקיבא, שנא' כי ביום הזה יכפר עליכם, בזמן לפני ה', ה"את" שלפני ה' שהוא לרבות יראת ת"ח, מזה תטהרו מקודם (וזה שמסיים שם אמר ר"ע אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים).

כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' לפני ה' תטהרו. י"ל דידוע דכמו שלטבילה במקוה צ"ל הגוף נקי וצריכה חפיפה מקודם, כמו כן צ"ל שבירת הלב קודם הטהרה שבא מהש"י, והנה השברון לב צריך להיות בשמחה והתחזקות ולא בעצבות ח"ו, כדוגמת היום שמאפיל ומאיר, וזה אפשר לרמז בפסוק כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, היינו כי "ביום" הזה יכפר עליכם, אם תדעו לטהר אתכם מקודם בבחינת יום שמאפיל ומאיר היינו שבירת הלב בשמחה

כנ"ל, אז יכפר עליכם מכל חטאתיכם, ולכאורה איך יתכן שבירת הלב בשמחה, ע"ז אמר לפני ה', שזה מביא התחזקות שמורה שאנחנו חלקו בבחינת אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים (יומא פ"ה ע"ו) וזה שאמר לפני ה', ובחזוק זה תטהרו, וכמאמר הכתוב ויגבה לבו בדרכי ה' (דהי"ב י"ז ו) ר"ל שיתחזק בדרכי ה'.

וזה מה שאמר הכתוב במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום האקדמנו בעולות, ר"ל אקדם ה' ע"י אכף שהוא בחינת ענוה שבירת הלב, אבל גם לאלהי מרום שמביא שמחה שצריך להיות שני הדברים שהם בבחינת וגילו ברעדה, והוא בבחינת חטאת קודם לעולה, וז"ש האקדמנו בעולות, וזש"א ר"ע (יומא שם) אשריכם ישראל וכו', ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל, ר"ל מה מקוה מטהר אחרי הנקיון, כך הקב"ה מטהר אתכם אחרי שבירת הלב ובשמחה כנ"ל. ובוה יומתק הכתוב (ירמי י"ד ח) מקוה ישראל מושיעו בעת צרה, ע"י שמנקה את עצמו כנ"ל, מושיעו שא"צ לעת צרה היסורים לטהרנו, ומשו"ה ילפינן (ר"ה ט' ע"א) שצריך להוסיף מחול על הקודש מקרא דתשבתו שבתכם שנאמר אצל יוה"כ, משום שאז ע"י הנקיון והכנה להקדושה מקודם אנו קוראים להקדושה וטהרה שתבוא. וזש"ה (ויקרא כ"ג ב) מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי, ודרשו חז"ל במס' ר"ה (כ"ד ע"א) אל תקרא אותם אלא אתם, ר"ל אם אתם קוראים למועדים ע"י הכנתכם, אז אלה הם מועדי, אזי תקבלו קדושת מועדי דייקא כראוי.

כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' ידוע שביזה"כ נתנו הלוחות השניות, וזש"א כי "ביום הזה" הרומז למתן תורה עדה"כ ביום הזה באו מדבר סיני (שמות י"ט א'), והיינו שביזה"כ נתעורר זכות קבלת לוחות השניות ולכך יכפר עליכם.

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם. ידוע (מפרקי דר' אליעזר פ' כ"ח מובא בתוס' ר"ה י"א ע"א) שאברהם אבינו ע"ה נימול ביום הכיפורים, ע"כ הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, הר"ת מכוונים להר"ת של הגדיל יי לעשות עם אלה (תהלים קכ"ו ב), בזכות למען הביא יי על אברהם (בראשית י"ח ט).

והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל אחת בשנה, ויעש כאשר צוה ה' את משה. עיין ברכות (ה' ע"א) שיסורין מכפרין, ונמצא שיש לנו כמה יוה"כ בשנה,

דבר אל אהרן וגו' ואל בני ישראל, ליחידי סגולה תאמר הטעם ולא יזבחו עוד זבחיםם לשעירים וגו', ואליהם לפשוטי העם תאמר בלי שום טעם רק איש איש מבית ישראל וגו' בפשטות וקבלה איש מפי איש. וכמו שפירשו על מה דאיתא במס' שבת (י"ב ע"ב) לא יקרא לאור הנר שמא יטה, אר"י בן אלישע אני אקרא ולא אטה, פעם אחת קרא ובקש להטות, אמר כמה "גדולים" דברי חכמים שאמרו ולא יקרא לאור הנר, סתם בלי הטעם "שמא יטה", כי ע"י הטעם שלא יקרא לאור הנר משום שמא יטה סמך על עצמו שלא יטה וקרא והטה, הש"י ישמרנו.

כמעשה ארץ מצרים וגו' לא תעשו וגו'. עיין סוטה (י"א ע"ב) שהמצרים היו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ונשים לאנשים, ואפשר לומר עפ"י מה שפרשתי הכתוב (דברים ל"ב י"ט) וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו וגו', ר"ל שהבנים מגלחים פאת הראש והזקן ובנותיו הולכות בגילוי שער, ועי"ז ויאמר אסתירה פני מהם, כי הזקן רומז על "ג מד"ר, וח"ו אם מגלחו גורם להסתרת פנים, ועי"ז אמר כי דור תהפוכות המה, וזה נרמז במאמרם ז"ל שהמצרים היו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ונשים לאנשים וד"ל, וזהו כמעשה ארץ מצרים לא תעשו. ולכן ניתנה התראה זו לפני הציווי על העריות, דכיון דשער באשה ערוה (עיין ברכות כ"ד) והזהירות בכיסוי שער מציל מלהכשל בדבר ערוה ח"ו, ומביא קדושה, ע"ד אומרים ז"ל (ויקרא רבה פכ"ד ו') כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה שם אתה מוצא גדר קדושה, ותנצלו מכל רע [כמובא בזה"ק פר' נשא באריכות].

ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ובמשנה מכות (כ"ג ע"ב) יליף מהך קרא, הא למדת כל היושב ולא עבר עבירה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה מצוה (עיין רש"י שם), והנה איתא בספרים שאד"ם ר"ת אשמרה דרכי מחטוא (תהלים ל"ט ב'), רומז לל"ת, וכן הר"ת של דרך מצותיך ארוץ (שם ק"ט ל"ב) רומז לעשה, וי"ל שמרומז בזה הך ענין דמתני' דמכות דישוב ולא עבר עבירה נחשב לו כעושה מצוה, כי אשמרה דרכי מחטוא היינו לא עבר עבירה, ועי"ז דרך מצותיך ארוץ, נחשב לו כעושה מצוה, וז"ש ושמרתם וגו' שמירה הוא מל"ת בשב ואל תעשה (עיין מנחות ל"ז ע"ב), וע"י השמירה מל"ת יהיה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, דנחשב לכם כאילו עשיתם מצוות, והנה ענין זה נרמז בתיבת "אדם" כנ"ל. וזה שלמדו חז"ל מפסוק זה אשר יעשה כאילו עשה אותם ה"אדם", שזה נלמד מתיבת "אדם".

א"י אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. יש לרמוז עפ"י

שמכפרין עוונותינו, אך בכפרה של יסורין שוברת בצידה, עפ"י המובא בספח"ק שהקב"ה מצטער בצער שלנו, וזה שאמר הכתוב והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני"י אחת בשנה, דהיינו שהכפרה שלנו תהיה רק ביום כפור, ולא יותר, ועי"ז מסיים מתי תזכו לכך, ויעש, אם תעשו, כאשר צוה ה' את משה. וזשאה"כ בסדר עבודת יום כפור אחת בשנה יכפר עליו (שמות ל"י), היינו רק ביוהכ"פ ולא ע"י יסורין ומיתת הצדיקים, וזוכים לכך ע"י קודש קדשים הוא לה'.

ולא יזבחו עוד זבחיםם לשעירים וגו', ואליהם תאמר איש איש מבית ישראל וגו'. ידוע שעיקר האמונה צריכה להיות בפשטות וקבלה מאבותיו, ואז כשהוא חזק באמונתו אפשר לצרף גם מעט מחקירת אלהות, כמוש"כ (קהלת ז' י"א) טובה חכמה עם נחלה, ר"ל חכמה רומז לחקירה בחכמת אלהות, הוא טובה עם נחלה, היינו אמונה שקיבל מאבותיו, וזה שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (ק"ט ס"ח) טוב אתה ומטיב למדנו חוקיך, באמונה פשוטה, טוב טעם ודעת למדנו, היינו חקירה בחכמה אלהית, כי במצותיך כבר האמנתי, וזה יש גם לרמוז בסנהדרין (כ"א ע"א) שאיתא שם א"ר מצוה לכתוב ס"ת לעצמו אעפ"י שיש לו נחלת אבותיו, ר"ל דאם יש לו אמונה מצד קבלת אבותיו, טוב שיצרף גם חקירה בחכמה אלקית כנ"ל.

וזה גם מרומז בגמ' שבת (פ"ט ע"א) אמר ר"י בן לוי בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר קשרים לאותיות אמר לו משה אין שלום בעירך, אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, א"ל היה לך לעזרני מיד אמר לו ועתה יגדל נא כח ה' וגו', הנה אמרם ז"ל קושר קשרים, ר"ל להאמין בהכתר עליון מבלי חקירה בגוף התורה, אמר לו הקב"ה למשרבע"ה אין שלום בעירך לחקור גם משכלך, א"ל כלום יש עבד שנותן שלום לרבו היינו שאני מאמין בך בלי חקירות, א"ל אעפ"כ היה לך לעזרני במעט משכלך, מיד א"ל ועתה יגדל נא כח ה' וכו', אמנם ענין זה להוסיף לחקור משכלו שייך רק ליחידי סגולה שמלאו כרסם בש"ס ופוסקים ומוחזקים בחסידות, וזשאה"כ (משלי ג' י"ח) עץ חיים היא למחזיקים בה, בלי חקירה רק מקבלה מאבותיו, ואמר למחזיקים לשון רבים, אבל ותומכיה גם מצד שכלו, מאושר, לשון יחיד, רק ליחידי סגולה.

והנה בטעם הקרבנות אומר הרמב"ם ז"ל כי טעם הפשוט הוא טעם הכתוב ולא יזבחו עוד זבחיםם לשעירים וגו' (עיין בחינוך וברמב"ן פר' ויקרא), וזשאה"כ למשרבע"ה (בתחלת הפרשה פסוק ב')

מאמרם ברכות (ד' ע"ב) העובר על דברי חכמים חייב מיתה, והנה אד"ם עולה מ"ה כמספר חז"ל, אם עובר על דברי חז"ל, חייב ח"ו מיתה, ואם יעשה אותם ומקיים דבריהם, וחי בהם.

ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וגו'. ידוע שבאדם מקיים חוקות התורה בלי טעם, אזי הש"י עושה מדה כנגד מדה ומזכהו אע"פ שאין טעם לזכותו, וזש"ה ושמרתם את חוקותי, אז ואת משפטי יהיה, אשר יעשה אותם האדם שאם יעשה האדם מצוות התורה אפילו שלא בשלימות הראויה, אעפ"כ וחי בהם, יכתב בספר החיים מטעם חוק, מדה כנגד מדה.

ושמרתם את חוקותי וגו' וחי בהם. יש לרמוז עפ"י אמרו חז"ל (חולין מ"ב ע"א) טריפה אינה חיה, ובשמירת הרמ"ח עשה ושם"ה ל"ת תחיה הרמ"ח איברים ושם"ה גידין, וזהו ושמרתם וגו' וחי בהם.

פרשת קדושים

קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם איש אביו ואמו תיראו וגו'. י"ל ע"ד דאיתא (קידושין ל"א ע"א) בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך אמרו אוה"ע לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבוד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות, היוצא מזה שע"י מצות כיבוד אב ואם הודו אוה"ע שלא לטובת עצמו כבי' דורש, וזהו קדושים תהיו, פרושים מכל פניה עצמית, כי קדוש אני, והרא"י איש אביו ואמו תיראו, כבגמ' הנ"ל.

לא תעשו עול במשפט וגו' בצדק תשפוט עמיתך, לא תלך רכיל בעמך ולא תעמוד על דם רעך אני ה'. חוב קדוש לעורר רחמים על כלל ישראל אפילו על הרשעים שיישובו ויהיו יתמו חטאים ולא חוטאים עיין פ"ק דברכות (י' ע"א), וזש"ה לא תעשו עול במשפט, היינו שלא לקטרג, ואיד, ע"ז אמר בצדק, לפנינו משוה"ד, תשפוט עמיתך, שלא ללמד חוב על ישראל ותלמד עליהם זכות. ועוד אמר לא תלך רכיל, ר"ת יתן לרשע רע כרשעתו, ר"ל לא תלך בדרך זה בעמך, ולא תעמוד על דם רעך מלחדול להתפלל עליו, אני ה', שרחמיו על כל מעשיו, ובו תדבקון מה הוא רחום אף אתה רחום לעורר רחמים וחסדים על כלל ישראל.

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. איתא בגמ' חגיגה (ט"ו ע"א) זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן, והיינו שלפעמים זוכה הצדיק כשמוכיח ומדריך הרשע או נוטל בג"ע גם חלק חבירו שלא זכה לקבל חלקו ויהיה לו ב' פעמים ש"י עולמות (עיין סוף עוקצין) א"ר יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, וזה מרומז בפסוק (חבקוק א' ד') רשע מכתיר את הצדיק, היינו שני פעמים ש"י גימ' כת"ר, והיינו שהצדיק מקבל כת"ר מחלק הרשע, וזש"ה הוכח תוכיח ולא תשגיח שעי"ז אתה מפסיד חלקו בג"ע, כיון שיפה שעה אחת בתשובה בעוה"ז מכל עוה"ב (אבות פ"ד מ"י), וכמו"כ כשמוכיחו יכול להלבין פנים ברבים למען ישמע, ולא תדאג שתאבד עוה"ב שלך, כמבואר בב"מ (נ"ט ע"א) המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, עז"א ולא תשא עליו חטא, אם בכונתך להחזירו למוטב, וכמ"ש המהרש"א בחידושי אגדות (ערכין ט"ז ע"ב) דבמילי דשמיא מוכיחו גם ברבים כמו שעשו הנביאים לכל ישראל עיי"ש. וזש"ה במשלי (כ"ד כ"ד) אומר לרשע צדיק אתה יקבהו עמים, פ"י אם אינו מוכיחו שיעשה תשובה למען יטול חלקו בג"ע, יקבהו עמים, ולמוכיחים ינעם ותבוא עליהם ממילא ברכת טוב עוה"ב.

א"י לפרש הפסוק אומר לרשע וגו', היפך מפ"י הראשון, והיינו דאם אומר תוכיח לרשע ונעשה עי"כ צדיק, יקבהו עמים, כיון שיהיה כולו זכאי ויבוא משיח (סנהדרין צ"ח ע"א) וכל העמים יאבדו.

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. י"ל בדרך צחות הנה חז"ל דרשו (ב"מ נ"ט ע"א) על הפסוק ולא תונו איש את עמיתו, עם שאתך בתורה ובמצוות, רק אותו אל תונו, ואפשר גם עמיתך לדרוש ככה דהחיוב תוכיח הוא רק למי שעמך בתורה ומצוות, אבל לכאורה לע"ה יש יותר מה להוכיחו, רק מכיון דדרשינן הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים (ב"מ ל"א ע"א), י"ל דבעם הארץ אינו כן דהא כל זמן שמזקינים דעתן מוטרפת עליהן (קנין סוף פ"ג), ואם לא ישמע בראשונה, באחרונה בודאי לא ישמע, ויעבור על כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כן מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות ס"ה ערש"י שם), ורק לעם שאתך בתורה ובמצוות תוכיח אפילו מאה פעמים, ולא תשא עליו עי"ז חטא דיהיה דבר הנשמע לבסוף, כיון שת"ח כל זמן שמזדקנים דעתם מתיישבת וישמע.

א"י דהנה במצות תוכיח י"ל דהטעם הוא משום ערבות

ומשו"ה אפילו מאה פעמים, וזשה"כ הוכח תוכיח ודרשו חז"ל (ב"מ ל"א ע"א) אפילו מאה פעמים, ומסיים הטעם ולא תשא עליו חטא, מטעם ערבות. וידוע דאין ערבות עבור נשים (עיין רא"ש ברכות כ' אות י"ג) ועיין צ"ח שם ודגול מרבבה או"ח סי' רע"א שמסתפקים אי רק הנשים לא נעשו ערבים על אחרים, או שגם האנשים אינם ערבים על הנשים. ובזה יל"פ הפסוק (שמות י"ט ג') כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, פי' אמירה בדברים רכים לבית יעקב מכיון שאין עבורם ערבות, לכך א"צ להוכיחם בלשון תוכחה, ותגיד בלשון קשה לבני, מטעם ערבות.

א"י הוכח תוכיח וגו'. הנה מצינו שחז"ל גדרו גדרים שלא יבואו לידי איסור, כגון שבות בשבת ויו"ט, שניות לעריות, אבק לה"ר, אבק ריבית, כמו"כ מצינו בויתור שיוותר משלו לצאת מספק גזל, (עיין מגילה כ"ח ע"א) וותרן הייתי בממוני, גם מצינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש מטעם שלא יבוא לגזול (עיין כתובות נ' ע"א). וזשה"כ (ישעי' ה' י"ח) הוי מושכי עון בחבלי השוא, שו"א ר"ת [ש'בות], שניות, ויתור אבק, על ידם מושכים את החטא גופא ע"י שאינם נזהרים בגדרים שו"א שלא יעברו על איסורי דרבנן. וזשה"כ הוכח תוכיח את עמיתך כדרשת חז"ל (ב"מ נ"ט ע"א) עמיתו עם שאתך בתורה ומצוות, הגם שאתך הוא בתורה ובמצוות, מ"מ אם אינו נזהר בגדרים תוכיחו ולא תשא עליו חטא, ר"ל שעי"ז שלא ישמר מהגדרים יבוא לגוף האיסור.

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. י"ל דברי הגמ' (ב"ב י' ע"א) רב פפא הוה סליק בדרגא אישתמיט כרמיה בעי למיפל, אמר השתא כן איחייבי מאן דסני לן כמחללי שבתות וכו', ר"ל איחייב מאן דסני לן על אשר הוכחתי אותו ומשו"ה הוא שונא אותי (עיין כתובות ק"ה ע"ב האי צורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מתא לא משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכיח להם במילי דשמיא), ולא איענש משום זה משום דכן הוכחתים, ולראיה שהוא שונא לי, עיין שבת (נ"ה ע"א) דנענשים על אי תוכחה, ומכיון שכן הוכחתי אותם כנ"ל ואעפ"כ נענשתי יחדשני ח"ו למחלל ה', והתורה הבטיחנו הוכח תוכיח וגו' ולא תשא עליו חטא, פי' שיגרום לאמר שחטאתי בחילול ה' כי מכל תשמוּר.

ואהבת לרעך כמוך אני ה'. איתא בשם הק' רי"א מקאליב זצ"ל דעיקר קבלת עול מלכות שמים הוא לדון את כל אדם לכף זכות, ותמצא שתיבות ד"ן א"ת כ"ל האד"ם לכ"ף זכו"ת עולה שמ"ע ישראל ה' אלהינו ה' אח"ד, אלף קי"ח, וזש"נ

ואהבת לרעך כמוך אני ה'. אהבת ישראל מביא לשמור כל התורה, וכדאי בירושלמי נדרים (פ"ט הל"ד) ואהבת לרעך כמוך אמר ר' עקיבא זה כלל גדול בתורה, (ועיין במס' שבת ל"א ע"א) והר"ת של ואהבת לרעך כמוך אני יי' מכוונים לר"ת ושמרת לעשות ככל אשר יורוך (דברים י"ז י"ד), והנה ע"י אהבת ישראל ואחדות נמחלים העוונות (עיין במס' דרך ארץ זוטא פ"ט) גדול השלום שאפילו עובדין ע"א ויש שלום ביניהן כביכול אין שכינה יכולה לנגוע בהן שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד' י"ז), ע"כ הוא גם ר"ת של ואל אלהינו כי ירבה לסלוח (ישעי' נ"ה ז'). וזש"א דהמע"ה (תהלים נ"ה י"ט) פדה בשלום נפשי וגו' כי ברבים היו עמדי, ר"ל פדה בשלום, ע"י שהוא שלום עם חבור כי ברבים היו עמדי היינו שתמיד הוא עמדי ופדה בשלום נפשי ונמחלין העוונות. וזה יש לרמוז בפסוק (תהלים נ"ה י"ד) ואתה אנוש כערכי אלופי וכו', אשר יחדיו נמתיק סוד וכו', ר"ל דאם מקיים "אתה אנוש כערכי, שאוהב אותו כערכי ונפשי, אז אלופי" נותר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך (שם י"ט ט"ו), וגם מרומז בהמשך הפסוק אשר "יחדיו" נמתיק סוד, דע"י אחדות שנרמז בתיבת יחדיו נמתיק סוד ותפלתו ותשובתו מתקבלת.

ואהבת לרעך כמוך. ובחז"ל (ירושלמי פ"ט דנדרים הל"ד) אמר ר"ע זה כלל גדול בתורה, הנה באמת מצוה זו הוא גם מצוה שכלית, דממה נפשך יש לבן ישראל לאהוב חברו, דאם שניהם עושים רצונו של מקום, בוודאי כך הוא רצון הטוב לאהוב אחד את חברו, ואם שניהם אין עושין רצונו של מקום א"כ הרי הם נקראים עבדים (עיין ב"ב י' ע"א), ועבדים אוהבים זה לזה (עיין פסחים ק"ג ע"ב), ואם חושב שחבירו בבחי' בן למקום, שעושה רצונו של מקום והוא בבחי' עבד, א"כ בוודאי יש לו

דאיתא בגמ' (סנהדרין ז' ע"ב) דלומדים תחיית המתים מעונש כרת שנאמר הכרת תכרת ודרשנין הכרת בעוה"ז תכרת בעוה"ב, ובוה יל"פ הפסוק בתהלים (ל"ז ל"ד) קוה אל ה' ושמור דרכו וירוממך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה, ר"ל קוה אל ה' ושמור דרכו, משום וירוממך לרשת ארץ בתחיית המתים, וראי' לכך בהכרת רשעים תראה, מעונש כרת כנ"ל, וזה תורת המסורה, ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו, מזה ראי' ואני אתן את שורך לעוה"ב בתחיית המתים, במהרה בימינו אמן.

פרקי אבות - פרק ג'

משנה א'

דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. בדרך צחות י"ל מא"ן עם יו"ד באת, קדוש וטהור מכל רע, "ולאן" בלי יו"ד אתה הולך מעוה"ז, וע"כ לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון.

משנה ד'

ר' חנינא בן חכניאי אומר הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. י"ל דיש שני מיני חוטאים רח"ל א' מחמת תאוה והשני מחמת מינות רח"ל, וג' הבדלים ביניהם, הראשון חוטא רק בעת שטוב לו אבל ביום רע החרדה מסלקת הדמים התאוה כידוע, ב' אינו חוטא רק כמאמרם ז"ל (סוטה ג' ע"א) אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות, אבל בזמן שעולה על דעתו מגדולת השי"י ע"י נפלאותיו נשכחת ממנו התאוה, והג' שאינו מגרה יצה"ר אנפשיי אך כשיצה"ר מפתחו אינו יכול לעמוד בפתויו וממלא תאוותיו אבל החוטא מחמת מינות רח"ל חוטא בכל עת ומגרה יצה"ר אנפשיי. וזה שאמר ר' חנינא ב"ח הנעור בלילה, הנעור בתאוה גדולה אף בלילה אפילו בזמן שהחושך מכסה ארץ ורע לו וב' שהוא נעור גם בזמן שמהלך בדרך יחידי של עולם ית"ש, רצ"ל, שאף כשיש לו הזדמנות להתעורר מגדולתו ית"ש ג"כ חוטא הוא וג' ומפנה מעצמו לבו לבטלה בבחינת "התאוה תאוה", מגרה יצה"ר בנפשיי סימן שהוא מתחייב בנפשו, שע"י דעות כוזבות רח"ל השחית נפשו האלהית והוא מתחייב בנפשו שכל באי' לא ישובו, יה"ר שנצל מיצה"ר ומפתויו ונדבק בו

לאהבו, ועכ"ח שהקרא בא ללמדינו שאף אם מחשיב עצמו לבחי' בן וחבירו לבחי' עבד, וחושש להתחבר עמו שלא יתקלקל, מ"מ צריך לאהבו מטעם ואהבת לרעך כמוך, וכמו שאמר אאמו"ר זי"ע ועכ"י שצריך להיות טוב לכל ולא עם כל (גיש צו יעדין אין נישט מיט יעדין).

אל תפנו אל האובות ואל הידעונים אל תבקשו לטמאה

בהם אני ה' וגו'. אפשר לומר עפ"י הידוע מדברי חז"ל (ברכות ו' ע"א) דחישב לעשות מצוה ונאנס מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, משא"כ מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה (עיין קידושין ל"ט ע"ב), וטעם החילוק בין מחשבת מצוה למחשבת עבירה י"ל כי באמת מחשבה אינה כמעשה, רק בחישב לעשות מצוה ונאנס הקב"ה נותן שכרו ממדת החסד והרחמים. והנה י"ל דהא דמקבלים שכר על מחשבת מצוה ואין נענשים על מחשבת עבירה, הוא רק כשמתאמץ בכל כחו לעשות המצוה בפועל רק ע"י אונס נתעכב מלעשותה, ומדויק כאמרם ז"ל חשב "לעשות" "ונאנס", אבל אם מסתפק מרצונו במחשבת מצוה גרידא שחושב שדי לעבוד השי"ת במחשבה ואינו מתאמץ לעשות המצוה בפועל ממש, אזי מדה כנגד מדה נענש על מחשבת עבירה יען כי לפי דעתו המשובשת מחשבה כמעשה.

וזה מרמז הכתוב אל תפנו אל האובות אובות, לשון רצון, כדכתיב (דברים א' כ"ו) ולא אביתם, וכמו שפי' החוזה זצ"ל מלובלין זי"ע"א הפסוק ואקח את אביכם מעבר הנהר, שהוא לשון רצון, וז"ש אל תסתפקו ברצון ומחשבה, ואל הידעונים שתסתפקו בידיעה בעלמא בלתי עשות המצוה בפועל, וע"ז מסיים ואל תבקשו לטמאה בהם ע"י המחשבה רעה, כי אם תסתפקו בקיום המצוות רק בידיעה ובמחשבה, א"כ גם המחשבה רעה מצטרפת, אני ה' היודע מחשבות אם באמת רציתם לקיים המצוה בפועל ורק נתעכבתם ע"י אונס, או לאו.

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. עפ"י מה שאיתא בזה"ק

מפני שיבה, קודם הזקנה תקום בתשובה, יש לרמז תק"ם ר"ת תענית, קול מומן שהם תשובה תפלה וצדקה, והדרת פני זקן, היינו אותיות הקודמת לזק"ן שהם צו"ם, לעשות לפני הזקנה שקשה בימי זקנה.

ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו וגו'. ובמסורה

ואני אתן את שורך (שמות ב' ט'), יש לקשר המסורה עפ"י מ

משנה ה'

ר' נחוני' בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. עול היינו משא, ובאמת מי שיש לו חיות ואהבת התורה"ק עול מלכות שמים אינו עול אצלו, כי בכל דבר שהאדם אוהב אינו מרגיש ואינו נחשב לו העול מרוב האהבה שבדבר, וכן יום המיתה למי שיש לו חיות ואהבת התורה אינו עול עליו כי גם שם ילמוד וילך מחיל אל חיל כדרשת חז"ל סוף מס' ברכות, וזש"א ר' נחוני' בן הקנה המקבל עליו עול תורה ואח"כ בא למדרגה של טעמו וראו כי טוב, חיות ואהבה, מעבירין ממנו עול "מלכות" שמים שאינו עליו עול, וכמו"כ מעבירין ממנו עול דרך ארץ הרומו ליום המיתה מטעם חכ' (מלכים א' ב') אנכי הולך בדרך כל הארץ וינעם לי הכל.

רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. י"ל דעול מלכות ודר"א הם חבלי משיח, וזשואה"כ (משלי ט' ח') לכו לחמו בלחמי פי' לכו ללימוד התורה הק' שנקראת לחם, ועי"כ תנצלו מחבלי משיח, וזה מרומז באמרו בלחמ"י, שהוא נוט' חבלי משיח יצלו לרווחה במהרה, וזש"א חז"ל ביצה (ט"ו ע"ב) הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר, פי' הרוצה שלא ילכו לאבדון בחבלי משיח יטע בהם "אדר" שהוא תרגומו של תיבת חדר (עיין תרגום פר' מקץ עה"פ ויבוא החדרה), ור"ל שישב בחדרו של תורה, והמקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו וכו'.

א"י בפ"י המשנה בהקדם הגמ' בכתובות (ק"ד ע"א) ההוא יומא דנח נפשיה דרבי גזר רבנן ובעי רחמי ואמרי כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב, ובפשטות יש להקשות וכי מותר להרוג מי שמוצא דיבה, וי"ל דידוע דבר מינן הוא בבחינת עומד בעולם העליון יען דבמתים חפשי שהוא חפשי מן המצוות, ורק ע"י מעש"ט של בניו הולך הוא ממדריגה למדריגה, וכמש"נ בצמח צדיק פר' ויגש על הפסוק רד אלי אל תעמוד עי"ש, ומשו"ה אמרו ברא "כרעי" דאבוה, שהרגלים מוליכין את האדם, והבן עושה את אביו בבחינת הולך בעולם העליון, ועל כן אמרה תורה מי שאינו רוצה להקים שם לאחיו המת שעי"ז יהיה הולך, מצוה על יבמתו לחלוץ נעל מעל רגלו שגם הוא לא יהיה לו במה להיות מהלך יען שלא רצה לקיים מצות יבום.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה לשלמה בנו (מלכים א' ב') אנכי הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש, פי' אפילו אחרי פטירתו מן העולם שהוא דרך כל הארץ, הנני הולך ע"י וחזקת והיית לאיש, ורבינו הקדוש בשעת פטירתו אמר "לבנ"י אני צריך (עי"ש ק"ג ע"א), היינו להיות בבחי' הולך ע"י שבני ישראל לומדים משניות שלו, וזה יש לרמוז באמרם ז"ל כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות וכו', ר"ל דמי שאומר "נח" נפשיה דרבי ואינו הולך, שאינו מתאמץ בלימוד תורה שבעל פה מיסודה של רבינו הקדוש ידקר בחרב של מלכות, כי הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות כנ"ל, וע"י לימוד המשניות שסידרן רבינו הקדוש יעבירו מאתנו עול מלכות ונגאל במהרה כמאמרם ז"ל (ויק"ר פר' ז') אין הגליות מתקבצות אלא בזכות המשניות.

משנה ח'

רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו. יל"פ המשנה עפ"י מה שפרשו הכתוב (ישעי נ"ד י"ג) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך עפ"י הידוע שע"י שישראל אמרו דבר אתה עמנו (שמות כ' ט"ז) גרמו השכחה בעולם, ועי"ז נחרבה מחלוקת בין התלמידים שלא שמשו כל צרכן, וזה שרומז הכתוב וכל בניך למודי ה', ר"ל אילו היו בניך לימודי ה' לשמוע וללמוד כל התורה רק מפי הקב"ה, היה ורב שלום בניך, ובדרך זה אפ"ל הפסוק (שה"ש א' ב') ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין, עפ"י אמרם ז"ל כל השוכח דבר ממשנתו מתחייב בנפשו, וגם אמרו חז"ל לנחם אבלים איברי יין (עיין עירובין ס"ה ע"א), וזש"א ישקני מנשיקות פיהו, ברצוננו ללמוד התורה מפיו יתב', כי טובים דודיך מיין, שלא נצטרך לנחם אבלים ע"י יין הנגרם ע"י שמתחייב בנפשו מחמת שכחת התורה רח"ל.

משנה י"ז

סיוג לחכמה שתיקה. אפ"ל כי הכתוב אומר (משלי י"ט) ברוב דברים לא יחדל פשע, וכל זה בבשר ודם, משא"כ אצל הש"י, וזש"א אומרים הדעה והדיבור ביחד, זאת הוא רק לחי העולמים ית"ש לנצח.

סיג לחכמה שתיקה. י"ל דהנה אמרו חכמינו ז"ל (ברכות ס"ג ע"ב) כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, וזהו שאמרו במשנה סיג לחכמה להבחין בין דיני ממונות (ע"ד הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, ברכות ס"ג) לדיני נפשות, שתיקה.

משנה כ"א

אם אין קמח אין תורה. י"ל עפ"י מה דאיתא במכילתא פר' בשלח (סי' ט"ז) שהיה ר' שמעון בן יוחאי אומר לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן בלבד, ולמן זכו על ידי הקמח שנתן אברהם אבינו ע"ה להמלאכים שאמר לושי ועשי עוגות כדאיתא במדרש רבה (בראשית מ"ח י"ב) ודלא כאפרים מקשאה תלמידו של ר"מ שם (אות י"ד) וזש"א אם אין קמח זכות אברהם אבינו שנתן קמח להמלאכים אין תורה שלא הי' מן ולא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן.